

Grzegorz Wejman

Uniwersytet Szczeciński
grzegorz.wejman@usz.edu.pl
ORCID: 0000-0002-4357-0885

Działalność religijno-społeczna Kościoła gorzowskiego w latach 1966–1972

STRESZCZENIE

Okres pomiędzy Milenium Chrztu Polski (1966) a bullą papieża Pawła VI *Episcoporum Poloniae coetus* (1972) obejmował rządy bp. Wilhelma Pluty i jego sufraganów: Jerzego Stroby i Ignacego Jeża. To w tym czasie widać szczególnie intensywne działania na rzecz normalizacji organizacji kościelnej na tych ziemiach. Zaś działalność religijno-społeczna Kościoła gorzowskiego, tak ważna w tym procesie normalizacji, skupiona była na: duszpasterstwie sakramentalnym i specjalnym; dwóch stowarzyszeniach katolickich – Bractwie Różańcowymi i Towarzystwie Przyjaciół KUL; instytucjach oświatowych – Wyższym Seminarium Duchownym, Studium Wiedzy Religijnej, ośrodku kształcenia katechetów oraz referacie miłosierdzia Bożego. Omawiana działalność opierała się głównie na parafiach. Wielką pomocą było posiadanie jednego wielkiego obiektu – Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu. Stąd też zrozumiałym było wołanie bp. Wilhelma Pluty we Wrocławiu w 1970 r. o nowe diecezje, aby dostęp wiernych do swoich duszpasterzy był łatwiejszy.

SŁOWA KLUCZOWE

bp Wilhelm Pluta, bp Jerzy Stroba, bp Ignacy Jeż, Kościół gorzowski, administracja gorzowska, działalność religijno-społeczna

Religious and social activity of the Gorzów Church in the years 1966–1972

ABSTRACT

The period between the Millennium of the Baptism of Poland (1966) and the papal bull of Pope Paul VI *Episcoporum Poloniae coetus* (1972) was governed by Bishop Wilhelm Pluta and his suffragans: Jerzy Stroba and Ignacy Jeż. It was at this time that particularly intensive efforts to normalise the church organisation in these lands were visible. And the religious and social activity of the Gorzów Church, so important in this process of normalisation, was focused on: sacramental and special ministry; two Catholic associations – the Confraternity of the Rosary and the Society of Friends of the Catholic University of Lublin; educational institutions – the Higher Theological Seminary, the School of Religious Knowledge, the

Catholic catechist education centre and the Department of Divine Mercy. The activity in question was based mainly on parishes. It was a great help to have one large facility – the Higher Theological Seminary in Paradyż. Hence, it was understandable that Bishop Wilhelm Pluta called for new dioceses in Wrocław in 1970, so that the access of the faithful to their priests would be easier.

KEYWORDS

Bishop Wilhelm Pluta, Bishop Jerzy Stroba, Bishop Ignacy Jeż, Gorzów Church, Gorzów Administration, religious and social activity

Wprowadzenie

Obecny rok 2022 jest dla metropolii szczecińsko-kamieńskiej czasem jubileuszy – 35-lecia jej kreowania oraz 50-lecia istnienia diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, szczecińsko-kamieńskiej i zielonogórsko-gorzowskiej wchodzących w jej skład. W związku z tym zostały przygotowane ostatnio dwa artykuły omawiające to zagadnienie¹, ale w tym kontekście ważny jest też proces dochodzenia do przełomowej w dziejach tych ziem daty 28 czerwca 1972 roku i bulli papieża Pawła VI *Episcoporum Poloniae coetus*².

Okres między Milenium Chrztu Polski a bullą papieża Pawła VI obejmował rządy bp. Wilhelma Pluty i jego sufraganów: Jerzego Stroby i Ignacego Jeża³. To w tym czasie widać szczególnie intensywne działania na rzecz normalizacji organizacji kościelnej na tych ziemiach. W marcu 1967 roku Gorzów Wlkp. i Szczecin odwiedził dyplomata watykański abp Agostino Casaroli; towarzyszył mu ks. Andrzej Deskur z Sekretariatu Stanu. 25 maja 1967 roku bp W. Pluta został mianowany administratorem apostolskim „ad nutum Sanctae Sedes”⁴, z władzą biskupa rezydencjalnego *durante munere* (na czas sprawowania rządów)⁵. 15 grudnia 1969 roku prymas Polski kard. Stefan Wyszyński

1 G. Wejman, *Droga do metropolii szczecińsko-kamieńskiej (1972–1992)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 37/1 (2021), s. 329–358 oraz tegoż, *Troska pasterzy o (archi)diecezję szczecińsko-kamieńską w 50-lecie jej istnienia* – oddany do druku.

2 Oryginał bulli znajduje się w Archiwum Kancelarii Apostolskiej, Vol. CXLII, N. 10. Fotokopie zostały przesłane do kurii szczecińskiej. Na prośbę bp. J. Stroby, skierowaną 26 marca 1973 r. do Sekretariatu Prymasa Polski, kuria szczecińska otrzymała fotokopię bulli. Zob. AKMS, Stolica Apostolska dla diecezji, Bulla „Episcoporum Poloniae coetus”.

3 Wikariuszami generalnymi byli też: ks. prał. Władysław Sygnatowicz i ks. prał. Mieczysław Marszałik.

4 Dosł. „do dyspozycji Stolicy Apostolskiej”. Kongregacja Konsystorialna wydała dekret (podpisany przez pro prefekta kard. Carla Confalonieriego) podnoszący ordynariat gorzowski do godności administracji apostolskiej, podległej bezpośrednio Stolicy Apostolskiej.

5 *Dekret Świętej Kongregacji Konsystorialnej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (dalej: GWK) 12 (1967), s. 241. Biskup Pluta został biskupem tytularnym Leptis Magnae.

przedłożył papieżowi Pawłowi VI memorandum⁶. Zaś w dniach 23–24 czerwca 1971 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu miały miejsce obrady 126. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski⁷. Natomiast ratyfikacja układu polsko-zachodnoniemieckiego w 1972 roku odsunęła ostateczną przeszkodę. Wszystko to doprowadziło do długo oczekiwanej normalizacji organizacji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych Polski, w której ważne miejsce zajmowało życie religijno-społeczne, odnajdujące się z coraz większą determinacją w tym trudnym okresie zmagania się z rzeczywistością Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. To właśnie stan działalności religijno-społecznej w przededniu bulli papieża Pawła VI jest tematem niniejszego artykułu.

1. Stan organizacyjny Kościoła gorzowskiego i projekty jego podziału

Kościół od dawna przygotowywał się do tej chwili. Robocze kontakty bp. Bronisława Dąbrowskiego z biskupami gorzowskimi: Wilhelmem Plutą, Jerzym Strobrą i Ignacym Jezem z lat 1969–1971 miały na celu wypracowanie kształtu organizacyjnego i zadań duszpasterskich dla planowanych nowych jednostek. Biskup Pluta, działając w porozumieniu ze swymi sufraganami, opracował na potrzeby Episkopatu Polski adresowane do kard. Stefana Wyszyńskiego i sekretarza Episkopatu Polski bp. B. Dąbrowskiego liczne memoriały i studia dotyczące konieczności podziału diecezji gorzowskiej (administrację gorzowską w korespondencji kościelnej zawsze nazywano „diecezją”) na trzy mniejsze jednostki⁸.

Biskupi przygotowali trzy wersje podziału administracji gorzowskiej. Pierwsza wersja – zawierająca siedem stron maszynopisu – została nadesłana na ręce prymasa

6 Do memoriału był dołączony osobny appendix – komentarz, zestawiający szczegółowo bieżące fakty i trudności stwarzane przez propagandę, na jaką napotykał Episkopat Polski. Wręczenie odbyło się podczas specjalnej audiencji delegacji Episkopatu Polski. Członkami delegacji byli następujący arcybiskupi i biskupi: Antoni Baraniak z Poznania, Bolesław Kominek z Wrocławia, Jerzy Modzelewski z Warszawy, Jan Wosiński z Płocka i Walenty Wójcik z Sandomierza. Oczywiście delegacji episkopatu przewodniczył kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski. Por. P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski – rozmowy watykańskie*, Warszawa 2001, s. 7.

7 M. Chorzępa, *126 Konferencja Plenarna Episkopatu Polski w Paradyżu*, GWK (1972), nr 5, s. 122–127.

8 Obszerna dokumentacja na temat aktywności biskupów gorzowskich w tym zakresie znajduje się w Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołoobrzeskiej w Koszalinie (dalej: ADKK). Materiały przekazał ks. bp. I. Jeż. W październiku 1968 r. bp Pluta odbył swą pierwszą wizytę *ad limina apostolorum*, przedstawiając na audiencji w dniu 26 października obecny stan diecezji liczącej 361 parafii, skupionych w 37 dekanatach, obsługiwanych przez 1002 kapłanów, z tego 572 diecezjalnych (w tym wyświęconych w diecezji i dla diecezji – 409), 430 księży zakonnych, którym pomagało w pracy 714 siostr, skupionych w 96 domach zakonnych.

Polski 1 czerwca 1970 roku⁹. W późniejszym czasie została przygotowana wersja druga, na której nie zamieszczono żadnej daty. Wersja ta, jak informuje naniesiona odręcznie notatka, nie ujrzała światła dziennego. Jej część, strony 4–6, przeszły do wersji trzeciej¹⁰. Trzecia wersja – zawierająca 11 stron tekstu – została przesłana na ręce prymasa Polski z datą dzienną 24 grudnia 1970 roku. Należy tutaj odnotować, że w tej wersji nie wspomina się już o Słupsku, ale o Kołobrzegu. Poza tym pismo to zawiera bogatą argumentację historyczną ujętą w nazwie: „Racje historyczne” (zajmuje ona sporo miejsca, bo aż cztery strony z jedenastu stron całości). Jako argumentów podziału administracji apostołskiej w Gorzowie Wlkp. użyto: 1) racji historycznych, 2) racji powierzchni, 3) racji statystycznych, 4) uzasadnienia duszpasterskiego, 5) argumentów społeczno-socjologicznych i 6) racji etnicznych¹¹.

Szczególnie ważne w tej sprawie jest pismo biskupów z Gorzowa Wlkp. z 10 maja 1972 roku. Figuruje ono pod nazwą *Pro memoria Gorzowa w sprawie uregulowania stanu prawnego diecezji na ziemiach zachodnich i północnych*¹². W piśmie tym czytamy m.in.: „Obecny status prawny tych diecezji ma charakter tymczasowy. Diecezje na ziemiach zachodnich i północnych spełniają wszystkie przewidziane przez prawo kanoniczne warunki dla erygowania diecezji i dlatego nie ma podstaw do kontynuowania tymczasowości. Na terenie tych diecezji mieszka około 9 mln katolików. Większość z nich urodziła się już na tych ziemiach po II wojnie światowej (...). Dzisiaj żyją na nich [ziemie zachodnie i północne] prawie tylko katolicy, którzy razem ze swymi duszpasterzami odbudowali zniszczone kościoły, odbudowali parafie i rozwinęli życie katolickie. Mają oni dlatego słuszne prawo do tego, by ich kościelne jednostki administracyjne były pełnoprawnymi diecezjami, a ich pasterze biskupami rezydencjonalnymi”¹³.

Ordynariusz gorzowski W. Pluta i jego biskupi sufragani ostateczną decyzję podziału administracji gorzowskiej pozostawili jednak prymasowi Polski S. Wyszyńskiemu i Stolicy Apostolskiej. Generalnie rzecz biorąc, biskupi gorzowscy, nawiązując do sugestii prymasa Polski, zaproponowali, aby diecezję gorzowską podzielić na trzy części. Nie mieli wątpliwości, że nowe diecezje powinny powstać na obszarze województwa szczecińskiego i koszalińskiego; część województwa zielonogórskiego znajdowała się w granicach archidiecezji wrocławskiej (69 parafii), niemniej abp Bolesław

9 W projekcie tym zaproponowano podział administracji na trzy diecezje ze stolicami w Gorzowie Wlkp. – nawiązując do historycznej diecezji lubuskiej, Szczecinie – nawiązując do dawnej diecezji w Wolinie, względnie Kamieniu Pomorskim, i Koszalinie, względnie Słupsku – nawiązując do dawnej diecezji kołobrzesckiej.

10 ADKK, Teczka, Podział.

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

Kominek wyraził zgodę, aby ta część jego archidiecezji przeszła do planowanej diecezji gorzowskiej¹⁴.

Prymas Polski wystosował 31 maja 1972 roku list do papieża Pawła VI, w którym prosił m.in. o erekcję diecezji lubuskiej ze stolicą w Gorzowie, erekcję diecezji kamieńskiej ze stolicą w Szczecinie, erekcję diecezji kołobrzeskiej ze stolicą w Koszalinie (te trzy diecezje miały obejmować części diecezji berlińskiej, które w 1945 r. znalazły się w granicach Polski, oraz teren prałatury pilskiej i północną część archidiecezji wrocławskiej) oraz o nominację Wilhelma Pluty na biskupa lubuskiego i Jerzego Stroby na diecezję kołobrzeską¹⁵.

19 czerwca 1972 roku na prośbę bp. Dąbrowskiego, bp Pluta przesłał dodatkowe informacje dotyczące ludności narodowości niemieckiej na terenie administracji gorzowskiej, stwierdzając w konkluzji: „Ze spokojnym sumieniem mogę stwierdzić, że na terenie diecezji gorzowskiej nie ma problemu Niemców w sensie narodowościowym ani w sensie duszpasterskim”¹⁶.

Ostatecznie papież Paweł VI przychylił się do propozycji prymasa Polski i 26 czerwca 1972 roku dokonał nowego podziału terytorialnego Kościoła na ziemiach zachodnich i północnych Polski, łącznie z proponowanymi nominacjami biskupimi¹⁷. Konieczne stało się jednak ostateczne ustalenie nazwy trzech nowych diecezji: diecezja gorzowska, a nie lubuska; diecezja szczecińsko-kamieńska; diecezja koszalińsko-kołobrzeska i nominacja dwóch nowych biskupów: biskupa J. Stroby dla Szczecina i biskupa I. Jeża dla Koszalina¹⁸.

Diecezja gorzowska liczyła 15 572 km² powierzchni, 986 000 wiernych¹⁹ i posiadała 19 dekanatów, 188 parafii i 430 kościołów filialnych. W diecezji pracowało 250 księży diecezjalnych i 150 zakonnych oraz 138 siostr zakonnych²⁰. Diecezja koszalińsko-kołobrzeska objęła obszar 19 245 km², liczyła 871 900 wiernych i posiadała 16 dekanatów, 139 parafii i 548 kościołów. W diecezji pracowało 215 kapłanów diecezjalnych i 119 zakonnych. W Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu studiowało dla

14 J. Stroba, *Początki diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” (1985), nr 1–5, s. 68.

15 P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski...*, s. 18.

16 ADKK, Teczka, Podział. Por. K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin 1996, s. 92.

17 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Szczecinie (dalej: AKMS), Ks. Bp Jerzy Stroba 1972–1978, Listy, Dokumenty, Korespondencja, Różne, Odpis pisma Przewodniczącego Rady do Spraw Publicznych Kościoła z dnia 26 czerwca 1972 r. N 3700/72 o utworzeniu i organizacji nowych diecezji w Polsce i o mianowaniu biskupów ordynariuszy, Watykan 26 czerwca 1972 r.

18 AKMS, Ks. Bp Jerzy Stroba 1972–1978...; także P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski...*, s. 21, 26.

19 Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Zielonej Górze (dalej: ADZG), Kancelaria, sygn. B5, nr 112, Statystyka diecezji, 1970-II/87.

20 Schematyzm Diecezji Gorzowskiej (dalej: SDG), Gorzów Wlkp. 1988, s. 38–39; E. Napierała, *Diecezja gorzowska*, GWK 5 (1976), s. 206.

diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej 52 kleryków²¹. Diecezja szczecińsko-kamieńska objęła obszar 12 754 km², liczyła 922 tys. mieszkańców i liczyła 12 dekanatów, 119 parafii i 27 samodzielnych wikariatów oraz 511 kościołów i 24 kaplice. W diecezji pracowało 324 kapłanów (185 księży diecezjalnych, 127 zakonnych oraz 12 kapłanów z innych diecezji). W pracy pomagało im 130 siostr zakonnych. W Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu przygotowywało się do kapłaństwa z tej diecezji 40 alumnów²².

Delegacja Episkopatu Polski spotkała się z papieżem Pawłem VI w Rzymie 9 listopada 1972 roku²³. W czasie tego spotkania okolicznościowe przemówienia wygłosili prymas Polski kard. S. Wyszyński i papież Paweł VI. Papież powiedział m.in.: „Obecnie zgodnie z zaleceniami dekretu *Christus Dominus* – okręg ten [Gorzowa – G.W.] został przeorganizowany w ten sposób, by odpowiedzialni biskupi mogli skutecznie spełniać swoje obowiązki duszpasterskie i by lepiej mogli sprawować opiekę duchową nad wiernymi. Ufamy mocno, że teraz Kościół będzie mógł w sposób bardziej odpowiedni służyć tym tak nam bardzo drogim katolikom oraz całemu Narodowi polskiemu”²⁴.

2. Działalność religijna

W działalności religijnej ważne było posunięcie bp. Wilhelma Pluty, aby od września 1958 roku w ordynariacie gorzowskim, w celu uzgodnienia programów pracy duszpasterskiej, odbywały się trzy razy do roku w pięciu miejscowościach konferencje rejonowe: w Zielonej Górze, Gorzowie Wlkp., Szczecinie, Słupsku i Pile²⁵. Frekwencja duchowieństwa na nich była dość wysoka i wynosiła 73%. Należy podkreślić, że Kościół ciągle odgrywał rolę w wewnętrznym scalaniu tutejszej ludności.

21 Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej, Koszalin 1974, s. 18–19.

22 G. Wejman, *Historia archi(diecezji) szczecińsko-kamieńskiej w latach 1972–2005*, [w:] *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, red. G. Wejman, Szczecin 2005, s. 143.

23 W skład delegacji specjalnej weszli: kard. Stefan Wyszyński – prymas Polski, kard. Karol Wojtyła – metropolita krakowski, abp Antoni Baraniak – arcybiskup poznański, abp Bolesław Kominek – metropolita wrocławski, bp Franciszek Jop – ordynariusz opolski, bp Lech Karczmarek – ordynariusz gdański, bp Józef Drzazga – ordynariusz warmiński, bp Wilhelm Pluta – ordynariusz gorzowski, bp Jerzy Stroba – ordynariusz szczecińsko-kamieński, bp Ignacy Jeź – ordynariusz koszalińsko-kołobrzescki oraz bp Bronisław Dąbrowski – sekretarz Episkopatu Polski. Biskupi przekazali papieżowi artystyczny adres biskupów diecezji podpisany przez wszystkich biskupów Polskich, a także piękny bursztynowy różaniec oraz historyczny kilim, przedstawiający Mikołaja Kopernika na tle herbów biskupich diecezji zachodnich i północnych Polski. Papież natomiast wręczył biskupom piękne kielichy do ich katedr. Por. *Komunikat Sekretariatu Prymasa Polski*, N. 3411/72/P z dn. 9.11.1972 r., „Prezbiterium” 3–4 (1973), s. 6.

24 *Papież Paweł VI do biskupów polskich*, „Prezbiterium” 3–4 (1973), s. 7–8.

25 D. Gronowski, *Bp Wilhelm Pluta. Biografia*, Gorzów Wlkp.–Zielona Góra 2015, s. 102–103.

2.1. Duszpasterstwo zwyczajne

Sakramenty i pogrzeby

Życie sakramentalne w ordynariacie gorzowskim przeżywane było z najgłębszą wiarą. Centralne miejsce zajmowała pośród nich Eucharystia. Biskup Pluta z okazji 25-lecia polskiej organizacji kościelnej na ziemiach zachodnich wygłosił w 1970 roku we Wrocławiu²⁶ referat „Kościół na Pomorzu Zachodnim”. Stwierdził w nim m.in., że „każdy kapłan odprawia w ordynariacie gorzowskim po 3 Msze św., a od 1967 r. blisko 300 kapłanów celebrytuje po 4 Msze św. Przeciętna liczba wiernych na Mszy św. wynosi 63%; w 1966 r. rozdano 10 400 000 Komunii św., co oznacza 6 Komunii św. rocznie na osobę powyżej 10 lat. Liczba osób spełniających obowiązek Komunii św. wielkanocnej wynosi 75–80%. W diecezji organizowane są systematycznie kursy przedmałżeńskie, nauczanie nupturientów (5 nauk przedślubnych), szkolone jest parafialne poradnictwo rodzinne i organizowana wczesna Komunia św. dzieci. W 1967 r. zostało ochrzczonych 39 456 dzieci, a zmarło 9874 wiernych, co w Polsce jest unikatem”²⁷.

Godne uwagi jest również zarządzenie bp. Pluty z 20 października 1965 roku w sprawie składania w kurii biskupiej przez księży testamentów i w sprawie pogrzebów księży²⁸. Pogrzebem księdza w dekanacie powinien zająć się ks. dziekan. Pogrzeb powinien odbyć się w ostatniej parafii księdza. Tam też winny być odmawiane modlitwy za zmarłego w niedzielę i święta przez rok po jego zgonie. Biskup zobowiązywał wszystkich kapłanów w ordynariacie do odprawienia jednej Mszy św. za zmarłego kapłana. Zachęcał, aby kapłani spoczywali po śmierci na terenie ordynariatu: „Ich groby, tak jak i ich praca, niech świadczą przyszłym pokoleniom, że czuliśmy się tutaj u siebie, na prasłowiańskiej ojcowiznie”²⁹.

Nabożeństwa, rekolekcje i misje św.

Nabożeństwa majowe, czerwcowe i październikowe odprawiano z wielką gorliwością. Nadto w pierwsze soboty miesiąca były odprawiane nabożeństwa do Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. Bardzo wielkim wzięciem u wiernych cieszyła się nowenna do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, któremu patronowali oo. redemptoryści³⁰.

26 Uroczystości były obchodzone od 3 do 4 maja 1970 r.

27 W. Pluta, *Kościół na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Kościół na Ziemiach Zachodnich*, red. J. Krucina, Wrocław 1971, s. 28–32.

28 W. Pluta, *Zarządzenie w sprawie pogrzebów Księży*, *Znak*: B 2–37/65, GWK (1965), nr 11, s. 255–256.

29 Tamże, s. 256.

30 Nabożeństwo to po raz pierwszy zostało wprowadzone u ss. franciszkanek w kościele św. Ottona w Słupsku w 1950 r.

Kapłani i wierni mogli korzystać z cyklu kazań ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomoocy pt. „Matko, wspomóż nas”³¹.

W dalszym ciągu sprawowana była Godzina Świąta i nabożeństwo ku czci Serca Jezusowego w pierwsze piątki miesiąca³²; w pierwszy piątek miesiąca należało odprawić Mszę św. śpiewaną z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Po Mszy św. należało odmówić Litanie do Najświętszego Serca Jezusowego i akt ofiarowania Bożemu Sercu. Nie wolno było celebrować Mszy św. wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu³³.

Rekolekcje, zarówno wielkopostne, adwentowe i zamknięte stanowiły istotne zadanie duszpasterskie. Odprawiano również misje św. w myśl zarządzenia Episkopatu Polski³⁴; powinny trwać nie krócej niż tydzień, a z tego obowiązku nie mogła być zwolniona żadna parafia³⁵. Korzystano tutaj z rozwiązań ks. Kazimierza Żarnowieckiego, który zorganizował diecezjalną grupę księży rekolekcyjnych; 3/4 księży rekolekcyjnych było proboszczami i katechetami³⁶.

Świętowanie

W ordynariacie gorzowskim uroczystości milenijne miały miejsce 5 i 6 listopada 1966 roku³⁷. Rozpoczęły się wieczorem 5 listopada równocześnie w: Szczecinie³⁸, Gorzowie Wlkp., Międzyrzeczu³⁹ i 21 większych parafiach diecezji⁴⁰.

31 Por. ADZG, Kronika 10-lecia parafii ordynariatu gorzowskiego, t. 5, nr 144, ks. J. Anczarski, *Praca ks. Józefa Anczarskiego w Kurii Biskupiej i w diecezji gorzowskiej w latach: 29 XII 1950–30 VI 1963*, Gorzów Wlkp. 1963, s. 73–75. Oo. redemptoryści opracowali osiem różnych teczek kazań.

32 E. Nowicki, *Rozporządzenie w sprawie Godziny Świątej i nabożeństw ku czci Serca Jezusowego w pierwsze piątki miesiąca*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Piłskiej” (dalej: ZAA) 1 (1947), s. 13–14. Nabożeństwa te wprowadzono na terenie administracji gorzowskiej w 1947 r.

33 Tamże.

34 *Renowacja misji*, ZAA 1–2 (1949), s. 87–89. To zarządzenie ukazało się już w 1947 r.

35 Por. ADZG, Kronika 10-lecia parafii..., s. 20.

36 Por. ADZG, Kronika 10-lecia parafii..., s. 22–23.

37 Poprzedziły je przygotowania. 20 września 1966 r. bp W. Pluta wystosował list pasterski do wiernych, który był protestem przeciwko przerwaniu przez władze peregrynacji obrazu (spotkał się on z ostrą krytyką i protestami organizacji partyjnych). W dniach 3–5 października odprawiono w całym ordynariacie nabożeństwa, w czasie których księża wygłosili kazania oparte na wcześniej dostarczonych do parafii opracowaniach historycznych, m.in. *Milenium diecezji gorzowskiej – racje historyczne*. Materiał ten przygotował bp Ignacy Jeż. Odbyły się także konferencje rejonowe. Por. ADZG, WD, nr 2487, *Materiały duszpasterskie przed obchodem Milenium Chrztu Polski, lata 1964–1966*; K. Kozłowski, *Wokół obchodów 1000-lecia Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Pomorze Zachodnie w Tysiącleciu*, red. P. Bartnik, K. Kozłowski, Szczecin 2000, s. 407–409.

38 Szczecin był największym miastem ordynariatu.

39 Motywem przewodnim był powrót relikwii Pięciu Braci Męczenników do tego miasta. W uroczystym przekazaniu szczątków świętych wzięli udział biskupi gorzowscy, poznańscy i wrocławscy.

40 Były to: Barlinek, Dębno, Dobięgniew, Drezdenko, Kostrzyn, Myślibórz, Piła (parafia św. Antoniego i Świętej Rodziny), Pyrzyce, Słubice, Stargard Szczeciński (parafia NMP i św. Jana), Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Świebodzin, Walcz (parafia św. Mikołaja i św. Antoniego), Winnica, Wschowa, Zielona Góra

W Szczecinie uroczystości odbyły się przed świątynią pw. św. Jana Ewangelisty. Mszę św. odprawił abp Bolesław Kominek⁴¹, a słowo Boże wygłosił kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski. W kazaniu powiedział on m.in.:

[...] jest rzeczą roztropną, stojąc na Ziemi Szczecińskiej, odwoływać się do dawnych świadectw, abyśmy pamiętali, że nie jesteśmy tutaj ani dzisiejsi, ani wczorajsi, jesteśmy tutaj z dawien dawna [...]. Jesteśmy tutaj, dlatego tak licznie, niemal wszyscy bez wyjątku, aby nasza obecność była znakiem jedności i wierze, w miłości i w nadziejach, a zarazem znakiem naszej postawy i nadziei, którą łączymy z Ziemią Szczecińską, Gorzowską i Kołobrzeską, patrząc spokojnie w przeszłość, którą kieruje Stworzyciel nieba i ziemi. Pan ludów i narodów⁴².

W Szczecinie, mimo stworzenia konkurencyjnych imprez milenijnych przez władze państwowe⁴³, na spotkanie z prymasem Polski przyszło ponad 80 tys. osób⁴⁴; władze wojewódzkie zaniżyły celowo tę liczbę do 25 tys. wiernych⁴⁵.

Centralna Msza św. milenijna odbyła się 6 listopada o godz. 11.00 na placu przed gorzowską katedrą. Razem z prymasem S. Wyszyńskim uczestniczyło w niej 50 biskupów z całej Polski⁴⁶. Mszy św., wobec relikwii św. Wojciecha i Pięciu Braci Męczenników Polskich, przewodniczył bp W. Pluta. Kardynał Wyszyński w wygłoszonym wówczas kazaniu powiedział:

Życie społeczne możliwe jest wtedy, gdy człowiek jest należycie uszanowany, gdy jego osobowość ma zagwarantowaną wewnętrzną wolność. On sam, wspierany przez społeczność – narodową i państwową, ma decydować o swojej przyszłości, o charakterze swojego życia, o wykorzystaniu swoich wartości umysłowych, duchowych i moralnych, tych wszystkich sił, które tak bogato zgromadził Bóg w osobowości ludzkiej⁴⁷.

(parafia św. Jadwigi i Najświętszego Zbawiciela). Por. ADZG, Kancelaria, sygn. V, nr 904, Millenium, lata 1966–1976; *Milenium Diecezji Gorzowskiej*, GWK 1–2 (1967), s. 3–4.

41 Obecni byli księża biskupi: Wilhelm Pluta, Jerzy Ablewicz, Stefan Bareła, Lucjan Bernacki, Jan Czerniak, Józef Drzazga, Zygfryd Kowalski, Jan Kulik, Franciszek Musiela, Jan Obłąk, Karol Pękala oraz generał paulinów, o. Jerzy Tomziński. Por. *Duchowni przyjechali w siedmiu samochodach*, GWK 1–2 (1967), s. 8.

42 *Milenium Diecezji Gorzowskiej...*, s. 12–14.

43 W tym samym czasie, kiedy wierni uczestniczyli w uroczystościach milenijnych, trwały imprezy świeckie. Młodzież akademicka brała udział we wmurowaniu kamienia węgielnego pod Pomnik Żołnierza. We wszystkich średnich szkołach odbywały się wieczornice i zabawy taneczne. W zakładach pracy odbywały się akademie i wieczornice połączone z wręczeniem nagród i wyróżnień. Punktem kulminacyjnym świeckich imprez milenijnych była, otwarta o godzinie 19.00 w gmachu Filharmonii Szczecińskiej, akademia z okazji 49. rocznicy Rewolucji Październikowej. Władza była dumna z organizowanych z „wielką pompą” akademii, odczytów, capstrzyków. Por. T.A. Sikorski, *Milenium 1966 na Pomorzu Zachodnim (2)*, „KnOiB-Niedziela” 46 (2000), s. I.

44 K. Kozłowski, *Wokół obchodów...*, s. 415.

45 T.A. Sikorski, *Milenium...*, s. I.

46 *Milenium Diecezji Gorzowskiej...*, s. 35.

47 Tamże, s. 32.

Po Mszy św. bp Pluta ponowił akt oddania ordynariatu w opiekę Najświętszej Maryi Panny, po czym został odśpiewany Apel Jasnogórski. Uroczystość ta zakończyła się odśpiewaniem dziękczynnego *Te Deum*. W uroczystościach wzięło udział kilka tysięcy wiernych (kościelne źródła mówią o 70 tys.)⁴⁸. Sam prymas Polski wielkość zgromadzenia oceniał na ponad 50 tys. osób. Wielu z uczestników uroczystości usadowiło się na dachach okolicznych domów⁴⁹. Władze zaniżyły liczbę obecnych uczestników do 18 tys.⁵⁰

Bp W. Pluta w liście „Po obchodach Milenijnych Diecezji Gorzowskiej” napisał do diecezjan: „Wszyscy Biskupi Goście jednomyślnie ocenili: Gorzowski obchód Milenium był z tych 22 obchodów chyba jednym z najpiękniejszych. A postawa Wasza kazała im orzec: kapłani i wierni diecezji gorzowskiej przekonali nas, że oni tu są u siebie, nie od 21 lat, ale od 1000 lat”⁵¹.

Życzeniem prymasa Polski było, aby na szlaku obchodów Tysiąclecia Chrześcijaństwa w Polsce, obok stolic biskupich czy innych predysponowanych do tego miejscowości, znalazły się także dwie parafie ordynariatu gorzowskiego⁵²: Kamień Pomorski i Kołobrzeg. Prymas S. Wyszyński przybył do Kamienia Pomorskiego 1 lipca 1967 roku. Mszę św. odprawił arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek, a słowo Boże wygłosił ksiądz prymas⁵³. We Mszy św. uczestniczyło ponad 6 tys. wiernych. W Kołobrzegu 2 lipca Mszę św. celebrował abp Antoni Baraniak, a kazanie wygłosił ks. prymas⁵⁴. Uroczystości odbyły się przed kościołem parafialnym oo. franciszkanów, gdyż w tym czasie kolegiata NMP była „muzeum wojskowym”. W uroczystościach tych wzięło udział kilka tysięcy osób⁵⁵.

48 *Milenium Diecezji Gorzowskiej...*, s. 22; P. Socha, *Kalendarium*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodnim i północnym (1945–1995)*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 17.

49 S. Wyszyński, *Zapiski milenijne*, Warszawa 1996, s. 209.

50 D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998. Przemiany społeczno-polityczne*, Szczecin–Gorzów Wlkp. 2005, s. 277. Poza tym władze podczas uroczystości milenijnych zorganizowały wiele imprez kulturalnych i sportowych, które wpłynęły na obniżenie frekwencji. Na terenie ordynariatu zorganizowano bezpłatne wycieczki do kin. Zmniejszano także liczbę wagonów w pociągach, ograniczano kursy PKS, a na drogach prowadzących do Gorzowa Wlkp. zaostrożono kontrole drogowe pojazdów.

51 *Milenium Diecezji Gorzowskiej...*, s. 32.

52 Władze kościelne określiły to jako *Parafialne uroczystości milenijne*.

53 W stallach byłej katedry zasiedli: arcybiskup poznański A. Baraniak, biskup opolski F. Jop, biskup koadiutor katowicki H. Bednorz, biskup pomocniczy gnieźnieński L. Bernacki, biskup pomocniczy pelpliński B. Czaplinski, biskup pomocniczy wrocławski P. Latusek oraz biskupi pomocniczy gorzowscy – J. Stroba i I. Jeż. Por. ADZG, Kancelaria, nr 2881, *Sacrum Poloniae Millennium in Kamin Pomorski 1.07.1967*, album; D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski...*, s. 288.

54 K. Kozłowski, *Wokół obchodów...*, s. 415.

55 Księża w rozmowach z oficerami SB podawali liczbę od 6 do 70 tys. uczestników, natomiast ks. dziekan A. Wołek-Waclawski z Człuchowa w kazaniu z dnia 9 lipca 1967 r. mówił o 25 tys. wiernych. Por. R. Borecki, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński na Pomorzu Środkowym w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym*

Centralne uroczystości Jubileuszu XXV-lecia, przyłączenia ziem zachodnich i północnych Polski, miały miejsce również we Wrocławiu w dniach 3–4 maja 1970 roku⁵⁶. Miał tam swoje wystąpienie bp W. Pluta, który scharakteryzował „Kościół na Pomorzu Zachodnim”⁵⁷. Obchodom tym został poświęcony w całości siódmy numer (październik–listopad–grudzień) „Gorzowskich Wiadomości Kościelnych”⁵⁸.

2.2. Duszpasterstwo specjalne

Duszpasterstwo rodzin

Biskup W. Pluta w 1970 roku wydał dla prelegentów (w maszynopisie) „Materiały na kurs przedmałżeński”⁵⁹. Poza tym w tymże samym roku – 20 listopada – wydał „Rozporządzenie Duszpasterskie nr 5 o przygotowaniu do małżeństwa”⁶⁰. W myśl tego rozporządzenia w każdej parafii powinien odbyć się trzytygodniowy kurs przedmałżeński⁶¹. Biskup dbał o to, aby kurs ten był dobrze zapowiedziany. W pierwszą niedzielę Adwentu należało wygłosić kazanie oparte na „Liście pasterskim na Adwent 1969 r.”, w drugą niedzielę Adwentu należało odczytać jego odezwę o kursie małżeńskim, a w trzecią niedzielę ogłosić program kursu. Nauki mieli głosić prelegenci, którzy przeszli przeszkolenie i zostali zaaprobowani przez kurie. Wśród nich powinna być również osoba świecka. Duszpasterz winien podać do kurii termin kursu oraz zespół prelegentów. W kursach brała udział młodzież męska od 17 lat i żeńska od 16 lat⁶².

w Koszalinie, [w:] T. Dzwonkowski i C. Osękowski, *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziem Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Polski*, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 190–191. Władze podały liczbę 5 tys. uczestników. W sprawozdaniu koszalińskiego Wydziału do Spraw Wewnętrznych stwierdzono: „Organizowane w tym samym czasie imprezy rozrywkowe z udziałem popularnych zespołów kraju zespołów Czerwono-Czarnych, Czarnych Beretów oraz laureatów festiwalu opolskiego, zgromadziły około 10 tys. osób. Stąd udział młodzieży w uroczystościach kościelnych był znikomy”. Por. tamże.

56 *Kościół na Ziemiach Zachodnich. Ćwierćwiecze polskiej organizacji kościelnej*, red. J. Krucina, Wrocław 1971; K. Turowski, *25-lecie kościelnej organizacji na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, „Zeszyty Naukowe KUL” 13/4 (1970), s. 3–8.

57 W. Pluta, *Kościół na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Kościół na Ziemiach Zachodnich...*, s. 25–32.

58 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 150, „Wspomnienia” w związku z rocznicą 25-lecia polskiej organizacji Kościoła na terenach diecezji gorzowskiej, rok 1950; GWK 7 (1970), s. 199–261.

59 ADZG, WNK, nr 2099, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów Wlkp., rok 1970, W. Pluta, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów 1970 (mps).

60 ADZG, WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 5 Przygotowanie do małżeństwa z 20.II.1970 r.; W. Pluta, *Rozporządzenie Duszpasterskie L 5, Przygotowanie do małżeństwa*, GWK (1974), s. 247–248.

61 Materiały na ten kurs znajdują się w ADZG, WNK, nr 2099, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów Wlkp., rok 1970, W. Pluta, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów 1970 (mps).

62 ADZG, WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 5 z 20.II.1970 r., cz. II, p. 3.

Poza tym bp W. Pluta mocno akcentował duszpasterstwo młodych małżeństw. Szczególną troską objęto w ordynariacie gorzowskim małżeństwa z pięcioletnim stażem, początkowo w parafiach liczących ponad 5 tys. wiernych, a później we wszystkich parafiach całego ordynariatu⁶³. Biskup W. Pluta opracował *Podręcznik duszpasterstwa młodych małżeństw i rodzin*, w którym na 35 stronach podał metodę i formy duszpasterstwa⁶⁴. Wśród działań specjalnych zalecił dni skupienia i rekolekcje zamknięte dla młodych małżeństw. Zaznaczył, że najlepszym miejscem na dni skupienia są małe kościoły, przytulne kaplice mające w sąsiedztwie sale czy pokoje. Gdy chodzi o miejsce przy organizacji rekolekcji zamkniętych dla małżeństw, to zalecał klasztory lub domy rekolekcyjne. Biskup przygotował także plan pracy nad młodymi małżeństwami w przyszłości. W tym celu spotkał się 14 lutego 1972 roku z proboszczami parafii liczących ponad 5 tys. wiernych i prosił ich o opinię w tej sprawie. Kapłani widzieli zasadność rozwijania duszpasterstwa młodych małżeństw w diecezji⁶⁵.

Duszpasterstwo młodzieży

W 1967 roku w działalność zaangażowanych było 13 kapłanów z większych miast: Szczecina (ks. Paweł Cieślik), Świebodzina (ks. Roman Domagała), Szczecinka (ks. Jan Gałęcki), Łagowa (ks. Henryk Guzowski), Żydowa (ks. Bronisław Kozłowski), Koszalina (ks. Roch Betlejmski), Zielonej Góry (ks. Jerzy Sosna), Gryfina (ks. Jan Szałach), Bytowa (ks. Marian Wichłacz), Gorzowa (ks. Stanisław Włodek) oraz Kołobrzegu (kapucyni), Szczecina (chrystusowcy) i Piły (salezjanie)⁶⁶.

Nadto w 1966 roku zostały zapoczątkowane dni skupienia, które odbywały się w 20 punktach ordynariatu – nie znamy liczby ich uczestników. Natomiast rekolekcje zamknięte zostały zapoczątkowane w 1967 roku. Odbywały się one podczas ferii Bożego Narodzenia i w okresie Wielkiego Postu. Rekrutacja kandydatów odbywała się na zasadzie zgłoszeń do Wydziału Nauki Katolickiej przez księży prefektów. Najwięcej uczestników zgłosiło się w roku szkolnym 1971/1972 – 703 osoby. Rekolekcje zamknięte odbywały się w pięciu punktach diecezji, m.in. w Rokitnie, Szczecinie-Warszewie i w domach zakonnych⁶⁷. Począwszy od 1969 roku, pojedyncze osoby z ordynariatu gorzowskiego uczestniczyły w ruchu „Światło-Życie” i rekolekcjach oazowych w Nowym

63 ADZG, WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1-46, lata 1968-1981, „L” 5 Przygotowanie do małżeństwa z 20.II.1970 r.

64 ADZG, W. Pluta, *Podręcznik duszpasterstwa młodych małżeństw i rodzin*, Gorzów 1971 (mps).

65 ADZG, WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1-46, lata 1968-1981, „L” 10 Plan pracy nad młodymi małżeństwami.

66 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966-1967, Duszpasterstwo młodzieży męskiej.

67 R. Harmaciński, *Ogólne kierunki pracy Wydziału Nauki Katol. w okresie XX lat pasterzowania Ks. bpa Dra Wilhelma Pluty*, GWK 1-9 (1979), s. 147-148.

Sączu. Później młodzież z Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry brała udział w takich rekolekcjach⁶⁸.

Duszpasterstwo ministrantów

Po Soborze Watykańskim II duszpasterstwo służby liturgicznej w diecezji gorzowskiej oparto na wytycznych Kościoła oraz na dziele bp. W. Pluty *Vademecum duszpasterza*, przygotowanym na podstawie Konstytucji o Liturgii *Sacrosanctum Concilium*. Nadto z początkiem lat siedemdziesiątych XX wieku zainicjowano w diecezji kursy lektor-skie⁶⁹. W 1971 roku w administracji gorzowskiej posługiwało 15 592 ministrantów⁷⁰.

Duszpasterstwo akademickie

Pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku w Szczecinie funkcjonowało sześć uczelni wyższych: Akademia Handlowa, Wyższa Szkoła Inżynierska (Politechnika Szczecińska), Pomorska Akademia Lekarska (Akademia Medyczna), Wyższa Szkoła Rolnicza, Wyższa Szkoła Morska i Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Skupiały one ponad 7 tys. studentów.

Duszpasterstwo akademickie w Szczecinie silnie związane było z jezuitami i o. dr. Władysławem Siwkiem TJ, a potem także z chrystusowcami i ks. dr. Grzegorzem Okroyem TChr; od czerwca 1966 roku ten ostatni zakładał, przy życzliwej pomocy o. W. Siwka, duszpasterstwo akademickie przy kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa⁷¹. Następnie powstały nowe ośrodki duszpasterstwa akademickiego przy parafiach św. Józefa i św. Stanisława Kostki. Ojciec dr W. Siwek z wielkim zaangażowaniem pracował z młodzieżą akademicką. Na spotkaniach duszpasterstwa był czas na modlitwę i na zdobywanie wiedzy o wierze, historii Kościoła i z innych dziedzin. Urządzał z młodzieżą „spacery nad Odrą”, spacery „szlakiem św. Ottona z Bambergu” (Pyrzyce, Wolin, Kamień Pomorski); co roku organizował wyprawy w góry oraz pielgrzymki na Jasną Górę⁷². Organizował również rekolekcje zamknięte, rekolekcje w górach, nad morzem, w domu rekolekcyjnym w Szczecinie-Warszewie przy ul. Roztockiej 5, rekolekcje dla pracowników nauki, rekolekcje otwarte dla młodzieży

68 R. Litwińczuk, *Duszpasterstwo młodzieży w latach 1945–1995*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia...*, s. 326; A. Put, *Ruch „Światło-Życie” w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dawniej gorzowskiej w latach 1976–1999*, Zielona Góra 2005. Twórcą ruchu „Światło-Życie” jest sługa Boży ks. prof. dr hab. Franciszek Blachnicki, zmarły w 1986 r. w podejrzanych okolicznościach.

69 ADZG, WNK, nr 2091, Formacja lektorów, rok 1969.

70 R. Litwińczuk, *Duszpasterstwo młodzieży...*, s. 324.

71 Archiwum Prywatne Bielickiego (dalej: APB), Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalności katolicko-społecznej w latach 1945–1970 i późniejszych (mps, bez numeracji stron); E. Glaza, *Parafia św. Andrzeja Boboli kolebką duszpasterstwa akademickiego w Szczecinie*, „KnOiB-Niedziela” 2 (2001), s. I–II.

72 Por. ADZG, Kronika 10-lecia..., s. 68; *Ogólnopolskie pielgrzymki na Jasną Górę*, GWK 4–5 (1958), s. 247–248.

akademickiej w kościele św. Andrzeja Boboli⁷³. O wzrastającym prestiżu dr. W. Siwka świadczy fakt jego wyboru na dziekana Kolegium Rektorów czterech, a potem sześciu szczecińskich wyższych uczelni⁷⁴.

Do roku 1966 duszpasterstwo akademickie działało tylko w Szczecinie. Dnia 14 marca 1966 roku bp W. Pluta wydał dekret powołujący ośrodek duszpasterstwa akademickiego w Zielonej Górze. W mieście tym powstała Wyższa Szkoła Inżynierska. Ośrodek rozpoczął działalność przy kościele św. Jadwigi, a po paru miesiącach przeniósł się do kościoła Najświętszego Zbawiciela. Jego pracą kierował ks. Jerzy Nowaczyk. Z początkiem roku akademickiego 1971/1972 biskup erygował w Zielonej Górze trzy parafialne Ośrodki Duszpasterstwa Akademickiego: przy kościele Najświętszego Zbawiciela, św. Jadwigi i przy kaplicy Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Witnicy⁷⁵.

Duszpasterstwo nauczycieli

Duszpasterstwo nauczycieli w ordynariacie gorzowskim zostało zorganizowane w latach pięćdziesiątych XX wieku. Jednym z ważnych jej punktów były wyjazdy na rekolekcje na Jasną Górę. Na Dni Modlitw w dniach 1–2 lipca 1966 roku wyjechało 16 osób⁷⁶; ks. R. Kierzkowski, ówczesny dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej, zachęcał wówczas księży proboszczów z 15 parafii. Nadto ks. J. Tarnowski, pismem z 25 kwietnia 1966 roku, zalecił, aby 3 lipca 1966 roku zorganizować w każdym kościele parafialnym modlitwy za stan nauczycielski⁷⁷. Księża mieli też przygotować nauczycieli do świadomego włączenia się w akt oddania Matce Bożej⁷⁸.

Od 1968 roku coroczne rekolekcje dla nauczycieli na Jasnej Górze prowadził prymas Polski kard. S. Wyszyński. W tymże roku ks. J. Ferensowicz, ówczesny dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej, przesłał do parafii gotowy szkic kazania na Dzień Nauczyciela oraz modlitwę wiernych jako propozycję do wykorzystania we Mszy św. z udziałem nauczycieli⁷⁹.

W 1969 roku na ogólnopolskim spotkaniu duszpasterzy nauczycieli ordynariat gorzowski reprezentował ks. dr Henryk Dworak. W tym roku (1969 r.) duszpasterz diecezjalny w ramach duszpasterstwa nauczycieli współpracował tylko z sześcioma

73 APB, Początki w Szczecinie duszpasterstwa...; także E.J. Bilicki, *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalność katolicko-społeczna w latach 1945–1970 i późniejszych*, Szczecin 2005, s. 101–104.

74 APB, Początki w Szczecinie duszpasterstwa...

75 J. Nowaczyk, *Duszpasterstwo akademickie diecezji gorzowskiej*, GWK 1–9 (1979), s. 194.

76 R. Kolano, *Duszpasterstwo nauczycieli*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia...*, s. 371.

77 ADZG, WNK, *Duszpasterstwo Nauczycieli*, Pismo z 31.10.1968 r.

78 R. Kolano, *Duszpasterstwo nauczycieli...*, s. 370–371.

79 ADZG, WNK, *Duszpasterstwo Nauczycieli*, Pismo z 25.04.1966 r.

nauczycielami⁸⁰. Spotkania odbywały się raz w miesiącu w mieszkaniu jednej z zainteresowanych osób – tak wynika ze sprawozdania ks. J. Ferensowicza, przesłanego na ręce ks. J. Tarnowskiego⁸¹.

Duszpasterstwo głuchoniemych

Należy mocno podkreślić, że duszpasterstwo głuchoniemych w ordynariacie gorzowskim było jednym z pierwszych w kraju. Referentem pomocniczym tegoż duszpasterstwa od 12 marca 1964 roku był ks. Brunon Wielki OMI⁸². W 1969 roku nabożeństwa dla głuchoniemych były sprawowane w 11 miejscach: Białogard (kaplica na plebanii – ul. Dąbrowszczaków 5, ks. Mirosław Kramek – zamieszkały w Koszalinie, ul. Chrobrego 7), Dębno (kościół św. Antoniego – ul. Pułaskiego, ks. Witold Citko – Dębno, ul. Światowida 2), Gorzów Wlkp. (kościół Chrystusa Króla, ks. Brunon Wielki – Gorzów Wlkp., ul. Woskowa 1b), Koszalin (kościół św. Józefa, ks. Mirosław Kramek – Koszalin, ul. Chrobrego 7), Piła (kościół św. Rodziny), Wałcz (kaplica ss. elżbietanek, ul. Strzelecka 7, ks. Wiesław Karczmarek – Piła, Al. Piastów 15), Słupsk (kościół św. Jacka – ul. Dominikańska, ks. Szczepan Stanisław – Słupsk, ul. P. Findera 22), Stargard Szczeciński (kaplica na plebanii – ul. Chrobrego 37, we Mszy św. pomagał, jako tłumacz, kleryk z seminarium księży chrystusowców), Szczecin (kościół Królowej Korony Polskiej, ks. Henryk Przystacki – Szczecin, ul. Królowej Korony Polskiej 28), Szczecinek (salka katechetyczna, ks. Kwiryn Buzalski – Szwecja, pow. Wałcz), Zielona Góra (kaplica w kościele św. Jadwigi, ks. Leszek Gościmiński – Zielona Góra, ul. Jędrzychowska 22). Poza tym było sześciu kapłanów mogących służyć doraźną pomocą: ks. Mieczysław Tłamacz z Jasienicy, ks. Czesław Grajkowski z Krajnika Górnego, ks. Andrzej Krupczyński z Lęborka, ks. Józef Ryś z Międzyrzecza, ks. Tomasz Tarczyński z Nowego Warpna i ks. Józef Król z Runowa⁸³.

80 W 1972 r. Krajowe Duszpasterstwo Nauczycieli i Wychowawców przesłało do Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp. tekst „Instrukcji” dla duszpasterstwa tej grupy zawodowej. Autorzy „Instrukcji” opisali w niej sytuację nauczycieli w społeczeństwie polskim, ich zadania, zadania duszpasterstwa oraz roczny plan pracy. Tragizm upadku autorytetu nauczyciela w Polsce wyrażono w stwierdzeniu, że nauczyciele – najczęściej ludzie wierzący – zostali skazani na działanie w systemie głoszącym laicyzację i ateizm. Duszpasterzom wyznaczono zatem zadania: wypracowanie metod sprawiedliwego oceniania uczniów, szerzenie wśród nauczycieli ideału rzetelnej pracy, uczenie mądrej odwagi, okazywanie solidarności z nauczycielami, troskę o ustawiczne ożywianie i pogłębianie życia wewnętrznego. ADZG, WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo i tekst Instrukcji z 8.02.1972 r., Częstochowa 1972 (mps); Pismo i tekst Instrukcji z 20.10.1972 r., Częstochowa 1972 (mps).

81 Tamże, Pismo z 3.06.1969 r.

82 SDG, rok 1969, s. 28.

83 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 141, Wydział duszpasterski, rok 1969–1970, Załącznik do biuletynu.

Duszpasterstwo Służby Zdrowia

Do 1970 roku za duszpasterstwo służby zdrowia w ordynariacie gorzowskim odpowiedzialny był o. dr Władysław Siwek TJ. Po nim tę funkcję diecezjalnego duszpasterza służby zdrowia przejął o. Henryk Poczobut TJ ze Szczecina⁸⁴. To on 11 listopada 1970 roku był w Niepokalanowie na Dniu Modlitw diecezjalnym duszpasterzem pracowników lecznictwa⁸⁵. W ordynariacie było 37 referentów dekanalnych służby zdrowia (od 1962 r.). Co miesiąc w parafiach były sprawowane Msze św. dla pracowników lecznictwa, a 18 października – patronalne święto służby zdrowia.

W latach sześćdziesiątych XX wieku praca duszpasterska dla pracowników Służby Zdrowia była utrudniona. To wówczas zwrócono uwagę na sprawę prowadzenia poradnictwa rodzinnego i ratowania życia ludzkiego od jego poczęcia. To była zdecydowana odpowiedź na ustawę Sejmu Polski Rzeczypospolitej Ludowej z 27 kwietnia 1956 roku zezwalającą na zabijanie dzieci nienarodzonych.

Bp W. Pluta oraz jego biskup pomocniczy bp I. Jeż organizowali co roku w Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp. zjazdy referentów ds. służby zdrowia oraz kapelanów szpitalnych. Dnia 17 czerwca 1969 roku bp W. Pluta powiedział:

Duszpasterz służby zdrowia powinien wprowadzać pracowników lecznictwa w pełne posiadanie prawdy i w życie wiary. Stąd powinien zapoznać ich z etyką lekarską i teologią rzeczywistości ziemskich, wprowadzać w modlitwę indywidualną i liturgiczną, wychowywać przez Mszę św. do ofiarnego życia w służbie chorym⁸⁶.

Duszpasterstwo trzeźwości

W ordynariacie gorzowskim starano się nadać ruchowi abstynenckiemu jednolity kierunek. Tym zajmował się Wydział Duszpasterski Kurii. Dopiero za rządów bp. W. Pluty prace na tym odcinku uległy modyfikacji. To on 26 lipca 1967 roku powołał o. Bogusława Rosochackiego OFMCap na diecezjalnego duszpasterza ds. trzeźwości⁸⁷. Od 1967 roku w każdej parafii ordynariatu został wprowadzony na początku Wielkiego Postu Tydzień Modlitw o Trzeźwość Narodu. Każda parafia była zaopatrywana w odpowiednie pomoce duszpasterskie⁸⁸.

84 J. Dyrda, *Duszpasterstwo pracowników służby zdrowia w latach 1945–1995*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia...*, s. 351.

85 Krajowym duszpasterzem lecznictwa był ks. bp Henryk Gulbinowicz.

86 J. Dyrda, *Duszpasterstwo pracowników...*, s. 351.

87 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966–1967, Odpis dekretu, znak: Ha 8 – 19/67, 26 lipca 1967 r.

88 ADZG, WD, nr 2518, Materiały na temat trzeźwości, lata 1969–1977; ADZG, WD, nr 2552, *Vademecum duszpasterstwa trzeźwości*, lata 1963–1971.

Duszpasterstwo wczasowiczów

Od 16 marca 1968 roku referentem pomocniczym odpowiedzialnym za duszpasterstwo wczasów był ks. Mieczysław Ruta, proboszcz z Kłodawy⁸⁹. W 1968 roku w spisie miejsc wczasowych diecezji gorzowskiej znalazło się 46 parafii z 78 miejscowościami⁹⁰. Podawany był do wiadomości spis 46 konferencjonistów dla pracy duszpasterskiej akcji wśród wczasowiczów. Byli to w głównej mierze znani księża profesorowie i dobrze znani w Polsce kaznodzieje⁹¹. Nieco inne dane były już maju 1971 roku – miejsc turystycznych i duszpasterzy miejsc wczasowych w tym czasie było 29⁹².

Z mniejszym powodzeniem prowadzone było duszpasterstwo kobiet – od 12 czerwca 1967 roku referentem był ks. Piotr Skraba, proboszcz w Maszewie, referentem nowoczesnych środków przekazywania myśli od 12 marca 1964 roku był ks. Jan Gałęcki, wikariusz w Szczecinku oraz referentem sanktuariów maryjnych i miejsc pielgrzymkowych od 12 marca 1964 roku był ks. Wiktor Panecki, kapelan w Słupsku⁹³. W administracji gorzowskiej sanktuaria maryjne były w Rokitnie i Skrzatuszu, a także w Paradyżu i Otyniu.

3. Stowarzyszenia katolickie oraz instytucje oświatowe i charytatywne

3.1. Stowarzyszenia katolickie

Na Pomorzu Zachodnim pod koniec lat 40. XX wieku liczbę członków stowarzyszeń katolickich szacowano na ok. 1800 osób⁹⁴. Niestety, władze państwowe ogłosiły 5 sierpnia 1949 roku dekret nowelizujący prawo o stowarzyszeniach, w wyniku którego Episkopat Polski, uznając te poczynania władz za ingerencję w wewnętrzne sprawy Kościoła, w listopadzie 1949 roku zawiesił działalność wszystkich stowarzyszeń katolickich w Polsce. Jednak wiele z nich kontynuowało swą działalność w ograniczonym wymiarze⁹⁵. Ksiądz administrator E. Nowicki w dniach 5–9 września 1949 roku w Gorzowie Wlkp.

89 SDG, rok 1969, s. 28.

90 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 140, Wydział duszpasterski, lata rok 1969, Miejsca wczasowe diecezji gorzowskiej, lipiec–sierpień 1968 r.

91 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 138, Wydział duszpasterski, rok 1965, Spis konferencjonistów dla duszpasterskiej akcji wśród wczasowiczów.

92 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 142, Wydział duszpasterski, rok 1972, Lista obecności, maj 1971 r.

93 SDG, rok 1969, s. 28.

94 K. Kowalczyk, *W walce o rząd dusz. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, Szczecin 2003, s. 178.

95 T. Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945–1953*, Kraków 1991, s. 227; P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1: *Lata 1945–1959*, Poznań 1994, s. 182–184.

wydał polecenie, by księża nie rejestrowali organizacji przykościelnych⁹⁶. W związku z tym praktycznie wszystkie stowarzyszenia kościelne – za wyjątkiem Caritas i Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo – uległy rozwiązaniu. W omawianym okresie działały zatem praktycznie dwa stowarzyszenia: Stowarzyszenie Żywego Różańca i Towarzystwo Przyjaciół KUL.

Stowarzyszenia Żywego Różańca

Zostało ono powołane już 24 grudnia 1945 roku przez ks. Edmunda Nowickiego, który nadał mu kanoniczną osobowość prawną⁹⁷ i zatwierdził Statut Stowarzyszenia⁹⁸. W omawianym czasie na terenie administracji apostolskiej w każdej parafii i placówce duszpasterskiej istniało Stowarzyszenie Żywego Różańca. Składało się ono z czterech oddziałów stanowych: ojców, matek, młodzieńców i panien. Stowarzyszenie należało do Unii Żywego Różańca, której kierownikiem w całym Kościele jest generał oo. dominikanów w Rzymie, a w Polsce prowincjał oo. dominikanów.

Towarzystwo Przyjaciół KUL

Towarzystwo działało od 1955 roku. Jej pierwszym delegatem na terenie administracji apostolskiej był wikariusz generalny ks. kan. E. Kłoskowski⁹⁹, a od 1957 roku ks. mgr Józef Anczarski¹⁰⁰. Od 2 maja 1958 roku funkcję tę pełnił ks. A. Erdmann (wspomagali go ks. Kazimierz Łabiński i ks. Zbigniew Wójcik)¹⁰¹, a następnie ks. dr Antoni Stankiewicz¹⁰².

3.2. Instytucje oświatowe i charytatywne

Wyższe seminarium duchowne i Biblioteka seminaryjna

Od 1961 roku wszyscy alumni ordynariatu gorzowskiego kształcili się w Gościkowie-Paradyżu. W związku z zaistniałą sytuacją nastąpiły pewne zmiany personalne: rektorem seminarium został ks. dr Gerard Dogiel CM (do 15 września 1971 r., po nim ks. dr Teofil Hermann CM); wicrektorem został ks. dr Józef Weissmann CM; ojcem duchownym został ks. Ludwik Chodździło CM (do 1970 r., po nim ks. Alojzy Wiorek

⁹⁶ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), KW PZPR, sygn. 37/XV/48, k. 168.

⁹⁷ E. Nowicki, *Dekret w sprawie wznowienia Stowarzyszeń Żywego Różańca*, ZAA 3 (1945), s. 3.

⁹⁸ E. Nowicki, *Statut Stowarzyszenia Żywego Różańca*, ZAA 3 (1945), s. 3–7.

⁹⁹ ADZG, Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, Pismo do TP KUL, l.dz. A-III 2-12/55 z dn. 4.06.1955 r.; ADZG, Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, Zaproszenie, l. dz. 502/56/DI z dn. 3.02.1956 r.

¹⁰⁰ ADZG, Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, List do biskupa diecezji, l.dz. 1971/57/Pl z dn. 14.06.1957 r.

¹⁰¹ SDG, rok 1959, s. 18.

¹⁰² SDG, rok 1959, s. 31.

CM); funkcję prokuratora objął ks. mgr Henryk Ostrzałek CM (do 1971 r., po nim ks. Zbigniew Pufal CM)¹⁰³. Do profesorów z Paradyża dołączyli profesorowie z Gorzowa Wlkp. Grono profesorskie liczyło 15 osób. Poza przełożonymi seminarium¹⁰⁴ do grona profesorskiego należeli: ks. dr Eugeniusz Starz CM, ks. dr Jan Kasztelan CM, ks. dr Franciszek Myszka CM, ks. dr Marian Stark CM, ks. mgr Michał Chorzępa CM, ks. mgr Stanisław Kaczmarczyk CM, ks. mgr Józef Kapusta CM, ks. mgr Jacek Styła CM, ks. mgr Roman Kostynowicz i Henryk Jasse¹⁰⁵.

W latach 1961–1969 liczba alumnów na wszystkich latach studiów nie przekraczała 100 osób. Dopiero w roku akademickim 1969/1970 nastąpił wzrost liczbowy alumnów do 102 osób. W roku akademickim 1971/1972 rozpoczęło studia 105 alumnów¹⁰⁶. W 1969 roku został powołany do istnienia Seminarium Zespół Powołaniowy¹⁰⁷. W latach 1969–1972 urządzał on spotkania z młodzieżą szkół średnich i pozaszkolną w „Niedzielę powołań” w 128 parafiach. W spotkaniach alumnów z młodzieżą uczestniczyło 15 207 osób¹⁰⁸. Od 1964 roku trzy najstarsze roczniki odbywały praktyki duszpasterskie w parafiach.

W trosce o budzenie nowych powołań biskupi udzielali święceń w różnych miejscowościach ordynariatu. Udzielono ich przed 1972 rokiem w Gorzowie Wlkp., Szczecinie, Słupsku, Karlinie, Międzyrzeczu, Sulechowie, Świdwinie, Stargardzie Szczecińskim, Białogardzie, Zielonej Górze, Pile, Zakrzewie i Koszalinie¹⁰⁹.

103 Zob. G. Dogiel, *Seminarium duchowne w 25-leciu historii diecezji gorzowskiej*, GWK 7 (1970), s. 249, a także R. Tomczak, *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947–1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne, Gorzów Wlkp. – Paradyż, 1947–1997. Księga Jubileuszowa*, red. R. Tomczak, Paradyż 1997, s. 82.

104 Ksiądz dr F. Kuczka, nim został wybrany do zarządu, pracował jako profesor.

105 Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu (dalej: AWSDP), *Catalogus Examinum Semestris*.

106 R. Tomczak, *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium...*, s. 95.

107 Ksiądz bp W. Pluta już w 1960 r. utworzył Komisję ds. Powołań, jednakże jej działalność ustała. Gdy jednak w 1962 r. do seminarium zgłosiło się tylko ośmiu kandydatów, wydał 20 października 1962 r. zarządzenie, w którym podkreślił, że powołanie może zaistnieć tylko w klimacie modlitwy. To za rządów tego biskupa 28 czerwca 1968 r. odbył się Światowy Dzień Modlitw o Powołania (ADZG, Kancelaria, sygn. B2, nr 51, Rozporządzenia, okólniki, listy pasterskie, lata 1968–1969, Okólnik nr 2/68 z 2.04.1968 r. i 11/68), to on również powołał w 1969 r. Seminarium Zespół Powołaniowy. Alumni wyjeżdżali 2- lub 3-krotnie w roku w ramach duszpasterstwa powołaniowego do parafii w diecezji. Wyjazdy te określano mianem „Niedzieli Powołaniowej” (por. M. Chorzępa, *Seminarium gorzowskie w swoim dwudziestolecu (1947–1972)*, GWK 6 [1973], s. 171).

108 H. Dworak, *Seminaryjne duszpasterstwo powołaniowe*, GWK 1–9 (1979), s. 76–77. Oto działalność zespołu: Lata 1969/70 – liczba parafii – 13; liczba spotkań 58, liczba uczestników 2320; Lata 1970/71 – liczba parafii – 48; liczba spotkań 158, liczba uczestników 4645; Lata 1971/72 – liczba parafii – 67; liczba spotkań 133, liczba uczestników 8242.

109 M. Chorzępa, *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965*, „*Nasza Przeszłość*” 22 (1965), s. 148–149; tenże, *Kronika. Święcenia kapłańskie*, GWK 9 (1962), s. 285–287 oraz Święcenia kapłańskie w roku Soborowym, GWK 9 (1963), s. 235–237.

Ważnym wydarzeniem w historii paradyskiego seminarium była wizyta abp. Agostino Casaroligo – podsekretarza Stanu Kongregacji dla Nadzwyczajnych Spraw Kościoła w dniu 18 marca 1967 roku, kard. F. Königa – arcybiskupa Wiednia 28 kwietnia 1971 roku czy obrady 126. Sesji Plenarnej Episkopatu Polski w dniach od 23 do 24 czerwca 1971 roku¹¹⁰.

Klerycy mogli korzystać z coraz bardziej rozrastającej się w księgozbiór biblioteki seminaryjnej (powstała w 1947 r. i liczyła wówczas ok. 8 tys. woluminów, głównie w j. niemieckim i łacińskim, zakupionych po profesorze Uniwersytetu Wrocławskiego ks. Franciszku Cieszynie [Tessen]-Węgierskim)¹¹¹. Została ona wzbogacana darami prymasa Stefana Wyszyńskiego, Polonii oraz miejscowych księży¹¹², a także poprzez zakup książek, wymianę międzybiblioteczną z bibliotekami Akademii Teologii Katolickiej, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu¹¹³ oraz przez darowizny testamentalne kapłanów. Pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku zbiór został skatalogowany pod kierownictwem ks. prof. dr. hab. Aleksandra Usowicza. Skatalogowania starodruków podjęto się natomiast na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. W 1997 roku zbiory biblioteki paradyskiej liczyły ok. 70 tys. woluminów¹¹⁴.

Przy zbiorach bibliecznych urządzono w 1947 roku czytelnię, na którą – po połączeniu seminarium i po gruntownych remontach – zaadaptowano dawny korytarz, a później i magazyn przy wirydarzu zachodnim przylegającym bezpośrednio do kościoła. Została ona oddana do użytku alumnów wiosną 1971 roku¹¹⁵.

110 R. Tomczak, *Instytucje naukowe diecezji...*, s. 187–188.

111 G. Dogiel, *Seminarium duchowne w 25-leciu historii diecezji gorzowskiej*, GWK 7 (1970), s. 241. Zob. również: B. Frankiewicz, *Pierwszy polski ksiądz w Szczecinie*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 25 (1992), s. 14 i A. Rasmus, *Ks. Kazimierz Światliński TChr i jego „Kronika odnowy życia polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego w Szczecinie”*, Szczecin 2006, s. 40–41.

112 Do Paradyża wróciło (od księży proboszczów) kilkadziesiąt tomów starodruków dawnej biblioteki cystersów w Paradyżu, zbiory biblioteki parafialnej przy kościele św. Jadwigi w Zielonej Górze, 120 starodruków z Biblioteki Publicznej w Sulechowie, zbiory biblioteki po Niższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp., książki po Niższych Seminarium Duchownych w Słupsku i Wschowie. Zob. A. Pliszczyński, *Księgi XVI-wieczne w bibliotece-pracowni starodruków Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu*, Paradyż–Poznań 2003 (mps, UAM); J. Stoś, *Biblioteka, czytelnia, pracownia starodruków i archiwum*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne...*, s. 329–331.

113 Z. Lec, *Współpraca naukowa Z-GWSD z PFT we Wrocławiu w latach 1989–1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne...*, s. 321–327.

114 J. Stoś, *Biblioteka...*, s. 331.

115 AWSDP, *Kronika Gorzowskiego Diecezjalnego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu*, t. III, lata 1961–1971.

Studium wiedzy religijnej

W Szczecinie od 13 października 1957 roku funkcjonowało „Studium religijne”, gdzie prowadzono wykłady filozoficzno-religijne dla inteligencji¹¹⁶. Zajęcia odbywały się w sali parafialnej przy kościele Królowej Korony Polskiej. Trwało ono do 1970 roku, to jest do opuszczenia Szczecina przez o. W. Siwka TJ¹¹⁷. Wówczas najlepsi słuchacze byli kierowani na kurs katechetyczny do Gorzowa Wielkopolskiego¹¹⁸.

W Gorzowie zaś od 9 grudnia 1957 roku z ramienia Wydziału Nauki Katolickiej przy Kurii Biskupiej funkcjonowało otwarte Studium Wiedzy Religijnej dla inteligencji miasta. Mieściło się ono przy ul. Obotryckiej 10. Wykłady odbywały się w poniedziałki i piątki od godz. 18.00. Studium obejmowało wykłady z zakresu apologetyki, Pisma Świętego, dogmatyki, etyki, filozofii, historii Kościoła, socjologii i zagadnień wychowawczych¹¹⁹.

Ośrodek kształcenia katechetów

Od 1964 roku seminarium w Paradyżu było jedynym miejscem w ordynariacie gorzowskim, gdzie kształcono katechetów¹²⁰. Odbywały się tutaj kursy wakacyjne. Kadre katechetyczną podzielono na zaawansowanych (tj. posiadających podstawowe kwalifikacje) i początkujących (tj. rozpoczynających kształcenie katechetyczne od podstaw). Katecheci zaawansowani byli zobowiązani tylko do tygodniowych wakacyjnych kursów doksztalających, ponadto korzystali z obowiązkowych odpraw szkoleniowych cztery razy w ciągu roku. Katecheci początkujący zdobywali kwalifikacje systemem dwustopniowym. Na pierwszym stopniu uczestniczyli przez rok (raz w miesiącu) w spotkaniach organizowanych w rejonach diecezji. Na drugim stopniu uczestniczyli w trzytygodniowym kursie wakacyjnym przez kolejne dwa lata. Do 1967 roku kursy dla katechetów początkujących odbywały się przez tydzień razem z kursami dla katechetów zaawansowanych. W ośrodku paradyjskim na przestrzeni 8 lat, tj. w latach

116 Na inauguracji był bp Teodor Bensch. J. Anczarski, *Kronika. Inauguracja wykładów filozoficzno-religijnych w Szczecinie*, GWK 12 (1957), s. 726.

117 Takie dane podaje Edmund Nowicki. Zob. APB, Początki w Szczecinie duszpasterstwa... Dane o SWR w Szczecinie w postaci dwóch skryptów zostały przekazane na ręce bp. S. Stefanka i miały być przekazane do biblioteki seminaryjnej.

118 APS, PWRN, sygn. 3807, k. 51–52, Sprawozdanie RdSW PWRN w Szczecinie za IV kwartał 1952 r.

119 *Kronika. Studium Wiedzy Religijnej*, GWK 2 (1958), s. 127.

120 ADZG, Kancelaria, sygn. C3, nr 162, Wydział Nauki Katolickiej, lata 1958–1982, Sprawy kursów katechetycznych i rekolekcji dla maturzystów odbywających się w Wyższym Seminarium Duch. W Gościkowie-Paradyżu, znak: b3/69, Gorzów Wlkp., 10.02.1968 r. W piśmie tym ks. Ferensowicz wyjaśnia tło prowadzenia kursów katechetycznych. Należy zaznaczyć, że rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu ks. dr G. Dogiel był tym kursom przeciwny, motywując swe stanowisko pracami remontowymi i organizacyjnymi.

1964–1972, wykształcono ok. 220 katechetów¹²¹. Od 6 lutego 1959 roku wizytatorem religii był ks. prał. Józef Ferensowicz¹²².

Organisci i chóry kościelne

W 1967 roku w administracji gorzowskiej zatrudnionych było 273 organistów¹²³. Dla nich organizowane były dni skupienia. Opiekę nad nimi sprawowała, powołana przez bp. W. Plutę 29 listopada 1965 roku, Diecezjalna Komisja Muzyki Kościelnej¹²⁴. Jej przewodniczącym był ks. prał. W. Sygnatowicz, a członkami: ks. kan. Jan Wujda, ks. prał. M. Marszałik, ks. prał. Edward Jagodziński, Henryk Maj – organista ze Słupska i Adam Tokarz – organista z Gorzowa¹²⁵.

Niestety, niegdyś liczne chóry kościelne w administracji gorzowskiej po 1949 roku funkcjonowały w ograniczonym zakresie¹²⁶. Mowa jest o trzech z nich. W 1953 roku powstał chór parafialny w Pełczycach. Jego dyrygentem był miejscowy organista Stefan Ekran; chór ten liczył 30 osób¹²⁷. We wrześniu 1955 roku został utworzony chór Lutnia w parafii św. Jakuba Ap. w Szczecinie, a w parafii NSPJ w Szczecinie od 1955 roku zaczęła znowu działać chór W Sercu pod batutą Kazimierza Zachary.

Pisma urzędowe i księgarnia

W omawianym czasie kuria biskupia wydała we wrześniu 1969 roku schematyzm w nakładzie 1300 egzemplarzy¹²⁸, wydany w formacie A5 na 522 stronach, Opracował go ks. dr Edward Jagodziński, kanclerz kurii. W dalszym ciągu ukazywały się, od 1 stycznia 1957 roku, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, w nakładzie 1200 egzemplarzy¹²⁹. W skład redakcji wchodził: ks. prał. Mieczysław Marszałik, ks. Tadeusz Werno i ks.

121 I. Skibicka, *Kursy katechetyczne w okresie XX-lecia pracy pasterskiej Biskupa Ordynariusza dra Wilhelma Pluty*, GWK 22 (1979), s. 155–156.

122 SDG, rok 1969, s. 29.

123 *Millenium diecezji gorzowskiej*, GWK 1–2 (1967), s. 7; A. Mickiewicz, *Studium Organistowskie i formacja organistów od 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia...*, s. 274.

124 W. Pluta, *Dekret o ustanowieniu Diecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej*, znak: C1b – 21/65, Gorzów Wlkp. dn. 29 listopada 1965 r., GWK 3 (1966).

125 Tamże.

126 Według sprawozdania Urzędu do spraw Wyznań w Szczecinie, do czerwca 1952 r. działały cztery chóry: w Szczecinie (przy parafii Świętej Rodziny), Stargardzie Szczecińskim, Gryficach i Goleniowie, natomiast do grudnia 1952 r. już tylko dwa chóry skupiające 43 członków. Por. APS, PWRN, UdSW, nr 3807, k. 14, Sprawozdanie UdSW PWRN w Szczecinie za II kwartał 1952 r. oraz APS, PWRN, UdSW, nr 3807, k. 14, Sprawozdanie UdSW PWRN w Szczecinie za IV kwartał 1952 r.

127 G. Wejman, *Pełczyckie świętowanie*, „KnOiB-Niedziela” 50 (2003), s. 11.

128 Wydrukowano go w Drukarni Loretańskiej w Warszawie, ul. Sierakowskiego 6; podano w nim stan ordynariatu z 10 lutego 1969 r., uwzględniający jednak zmiany personalne, jakie zaszły w czasie jego druku w okresie od 11 lutego do 31 lipca 1969 r.

129 T. Bensch, *Rozporządzenie w sprawie miesięcznika diecezjalnego*, GWK 5 (1957), s. 276.

mgr Henryk Dworak¹³⁰. Nadto w 1970 roku kuria otrzymała pozwolenie na druk modlitewnika *Idę do Ojca* w wysokości 90 tys. egzemplarzy. 17 grudnia 1970 roku bp W. Pluta w piśmie do S.M. Żmijewskiego, dyrektora Departamentu Wydawnictw, prosił jeszcze o druk 70 tys. egzemplarzy tego modlitewnika¹³¹.

W tym czasie dobrze funkcjonowała diecezjalna Księgarnia św. Antoniego przy ul. Łokietka 26 (uruchomiona 24 stycznia 1947 r.). Księgarnia składała się z dwóch pokoi handlowych, zaplecza z łazienką i pokoju kierowniczkim¹³².

Dobroczynność

W kurii biskupiej przy wydziale duszpasterskim od 1957 roku istniał specjalny referat miłosierdzia chrześcijańskiego oraz Rada Wydziału Duszpasterskiego. To dzieło wydatnie wspierał bp W. Pluta. Należy tu wspomnieć o jego rozporządzeniach: L 2 – „Planowanie pracy charytatywnej w parafii” znak: B 2-35/68 z 4 września 1968 roku oraz L 7 – „Opieka nad chorymi” znak: B 2-7/71 z 8 marca 1971 roku¹³³. W myśl L2 każdy ksiądz proboszcz miał do 20 października przedstawić na piśmie (w formie maszynopisu, w czterech egzemplarzach) u księdza dziekana plan pracy charytatywnej na najbliższe trzy lata; w planie tym miał obowiązek wyszczególnić konkretne cele swej pracy charytatywnej. Księża dziekani powinni z kolei te plany przesłać do kurii biskupiej do 2 listopada. Plan pracy charytatywnej stał się przedmiotem wizytacji dziekańskiej i biskupiej oraz indywidualnego dialogu duszpasterskiego biskupa z księdzem. Natomiast w L7 bp W. Pluta zwrócił uwagę na systematyczną i sakramentalną opiekę nad chorymi. W domach chorych można było za pozwoleniem kurii biskupiej odprawić raz w roku Mszę św. dla obłożnie chorych.

Począwszy od 1958 roku upowszechniły się w parafiach ordynariatu gorzowskiego Dni Chorych, organizowane głównie w Tygodniu Miłosierdzia; w niektórych parafiach urządzano śniadania dla chorych. Przyjęła się też praktyka zanoszenia Komunii św. chorym w ich domach. Chorym dostarczano przy tej okazji różne książki, czasopisma, materiały np. „Kilka wiadomości o Apostolstwie Chorych”, „Głos zdrowych w sprawie chorych”, „Parafialne nabożeństwo dla chorych”, kazanie ks. prymasa S. Wyszyńskiego z 1961 roku do chorych „Kościół w Polsce liczy na waszą pomoc”¹³⁴.

130 SDG, rok 1969, s. 31.

131 ADZG, Kancelaria, sygn. O3, nr 749, Wydawnictwo diecezjalne, lata 1958–1981, Pismo biskupa gorzowskiego do S.M. Żmijewskiego, dyrektora Departamentu Wydawnictw znak: O2-21/70, Gorzów Wlkp. 17.12.1970 r.

132 ADZG, Kancelaria, sygn. C7, nr 370, Majątek kościelny (Dom Księży Emerytów, Dom Diecezjalny, Księgarnia, Tygodnik Katolicki), lata 1946–1957, Pismo do Kurii Ordynariatu w Gorzowie Wlkp., l.dz. 74/56, z 23.05.1956 r.

133 ADZG, WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie, L 1–46, lata 1968–1981; AZDG, WNK, nr 2813, Rozporządzenie duszpasterskie ks. bpa Wilhelma Pluty, L 1–12, lata 1968–1972.

134 Por. ADZG, Kronika 10-lecia..., s. 56; ADZG, WD, nr 2435, Duszpasterstwo chorych, lata 1953–1961.

Poza tym w wyniku instrukcji Ministra Zdrowia z 3 grudnia 1956 roku w sprawie udzielania posług religijnych chorym przebywającym w szpitalach i sanatoriach kuria gorzowska wydała zarządzenie, aby przy każdym szpitalu i sanatorium był kapelan szpitalny. Kapelani po otrzymaniu nominacji kurialnej podpisywali umowy z władzami szpitalnymi. W parafiach, na terenie których istniał szpital, kapelani mieli stałe dyżury¹³⁵. Na dzień 18 kwietnia 1972 roku na terytorium rozległego ordynariatu gorzowskiego było 34 kapelanów szpitalnych (w tym jeden bez stałej umowy ze szpitalem)¹³⁶, zaś kaplice istniały w 18 szpitalach, 4 sanatoriach, 12 zakładach opieki społecznej i 1 w prewentorium¹³⁷.

Nadto kuria biskupia w Gorzowie Wlkp. wyznaczała kapelanów zakładów poprawczych dla nieletnich. O takich zakładach księża proboszczowie informowali kurię. Kapelani ci zawierali umowę o pracę z dyrekcją szpitala¹³⁸.

Podsumowanie

Działalność religijno-społeczna Kościoła gorzowskiego w ostatnich sześciu latach przed papieską bulla *Episcoporum Poloniae coetus* skupiona była na duszpasterstwie sakramentalnym i specjalnym; dwóch stowarzyszeniach katolickich – Bractwie Różańcowym i Towarzystwie Przyjaciół KUL; instytucjach oświatowych – Wyższym Seminarium Duchownym, Studium Wiedzy Religijnej, ośrodku kształcenia katechetów oraz referacie miłosierdzia Bożego. Omawiana działalność opierała się głównie na parafiach. Wielką pomocą było posiadanie jednego wielkiego obiektu – Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu. Stąd też zrozumiałym było wołanie bp. Wilhelma Pluty we Wrocławiu w 1970 roku o nowe diecezje, aby dostęp wiernych do duszpasterzy był łatwiejszy.

135 *Duszpasterska obsługa chorych w szpitalach*, GWK 2 (1957), s. 71–72.

136 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 142, Wydział duszpasterski, rok 1972, Lista obecności księży kapelanów w dniu 18 kwietnia 1972 r. Podlegali oni pod duszpasterstwo Służby Zdrowia, których kapelanem do 1970 r. był o. dr W. Siwek TJ.

137 ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 142, Wydział duszpasterski, rok 1972, Zestawienie, Gorzów Wlkp., dn. 9 marca 1972 r., podpisał: ks. bp I. Jeż i s. A. Bętkowska.

138 *Nominacje na księży kapelanów zakładów poprawczych dla nieletnich*, GWK 4 (1957), s. 221.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie

Teczka, Podział.

Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Zielonej Górze

Kancelaria, sygn. B5, nr 112, Statystyka diecezji, 1970-II/87.

Kancelaria, nr 2881, Sacrum Poloniae Millenium in Kamin Pomorski 1.07.1967, album.

Kancelaria, sygn. B2, nr 51, Rozporządzenia, okólniki, listy pasterskie, lata 1968–1969, Okólnik nr 2/68 z 2.04.1968 r. i 11/68.

Kancelaria, sygn. C2, nr 138, Wydział duszpasterski, rok 1965, Spis konferencjonistów dla duszpasterskiej akcji wśród czasowiczów.

Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966–1967, Duszpasterstwo młodzieży męskiej.

Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966–1967, Odpis dekretu, znak: Ha 8 – 19/67, 26 lipca 1967 r.

Kancelaria, sygn. C2, nr 140, Wydział duszpasterski, lata rok 1969, Miejsca czasowe diecezji gorzowskiej, lipiec–sierpień 1968 r.

Kancelaria, sygn. C2, nr 141, Wydział duszpasterski, rok 1969–1970, Załącznik do biuletynu.

Kancelaria, sygn. C2, nr 142, Wydział duszpasterski, rok 1972, Lista obecności, maj 1971 r.

Kancelaria, sygn. C2, nr 142, Wydział duszpasterski, rok 1972, Lista obecności księży kapelanów w dniu 18 kwietnia 1972 r.

Kancelaria, sygn. C2, nr 150, „Wspomnienia” w związku z rocznicą 25-lecia polskiej organizacji Kościoła na terenach diecezji gorzowskiej, rok 1950; „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (1970), nr 7, s. 199–261.

Kancelaria, sygn. C3, nr 162, Wydział Nauki Katolickiej, lata 1958–1982, Sprawy kursów katechetycznych i rekolekcji dla maturzystów odbywających się w Wyższym Seminarium Duch. W Gości-kowie-Paradyżu, znak: b3/69, Gorzów Wlkp., dn. 10.02.1968 r.

Kancelaria, sygn. C7, nr 370, Majątek kościelny (Dom Księży Emerytów, Dom Diecezjalny, Księgarnia, Tygodnik Katolicki), lata 1946–1957, Pismo do Kurii Ordynariatu w Gorzowie Wlkp., l.dz. 74/56, z dn. 23.05.1956 r.

Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, List do biskupa diecezji, l.dz. 1971/57/Pl z dn. 14.06.1957 r.

Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, Pismo do TP KUL, l.dz. A-III 2-12/55 z dn. 4.06.1955 r.

Kancelaria, sygn. N1b, nr 725, KUL, lata 1953–1957, Zaproszenie, l. dz. 502/56/D1 z dn. 3.02.1956 r.

Kancelaria, sygn. O3, nr 749, Wydawnictwo diecezjalne, lata 1958–1981, Pismo biskupa gorzowskiego do S.M. Żmijewskiego, dyrektora Departamentu Wydawnictw znak: O2-21/70, Gorzów Wlkp. 17.12.1970 r.

Kancelaria, sygn. V, nr 904, Millenium, lata 1966–1976; *Milenium Diecezji Gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–2 (1967), s. 3–4.

Kronika 10-lecia parafii ordynariatu gorzowskiego, t. 5, nr 144, ks. J. Anczarski, *Praca ks. Józefa Anczarskiego w Kurii Biskupiej i w diecezji gorzowskiej w latach: 29 XII 1950 – 30 VI 1963*, Gorzów Wlkp. 1963.

W. Pluta, *Podręcznik duszpasterstwa młodych małżeństw i rodzin*, Gorzów 1971 (mps).

WD, nr 2435, Duszpasterstwo chorych, lata 1953–1961.

WD, nr 2487, Materiały duszpasterskie przed obchodem Milenium Chrztu Polski, lata 1964–1966.

WD, nr 2518, Materiały na temat trzeźwości, lata 1969–1977; ADZG, WD, nr 2552, Vademecum duszpasterstwa trzeźwości, lata 1963–1971.

WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo i tekst Instrukcji z 8.02.1972 r., Częstochowa 1972 (mps).

WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo i tekst Instrukcji z 20.10.1972 r., Częstochowa 1972, (mps).

WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo z 25.04.1966 r.

WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo z 31.10.1968 r.

WNK, Duszpasterstwo Nauczycieli, Pismo z Pismo z 3.06.1969 r.

WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 5 Przygotowanie do małżeństwa z 20.11.1970 r.

WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 5 z 20.11.1970 r., cz. II, p. 3.

WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 5 Przygotowanie do małżeństwa z 20.11.1970 r.

WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie L 1–46, lata 1968–1981, „L” 10 Plan pracy nad młodymi małżeństwami.

WNK, nr 2090, Rozporządzenie duszpasterskie, L 1–46, lata 1968–1981; AZDG, WNK, nr 2813, Rozporządzenie duszpasterskie ks. bpa Wilhelma Pluty, L 1-12, lata 1968–1972.

WNK, nr 2091, Formacja lektorów, rok 1969.

WNK, nr 2099, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów Wlkp., rok 1970; W. Pluta, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów 1970 (mps).

WNK, nr 2099, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów Wlkp., rok 1970; W. Pluta, Materiały na kurs przedmałżeński, Gorzów 1970, (mps).

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Szczecinie

Ks. Bp Jerzy Stroba 1972–1978, Listy, Dokumenty, Korespondencja, Różne, Odpis pisma Przewodniczącego Rady do Spraw Publicznych Kościoła z dnia 26 czerwca 1972 r. N 3700/72 o utworzeniu i organizacji nowych diecezji w Polsce i o mianowaniu biskupów ordynariuszy, Watykan 26 czerwca 1972 r.

Archiwum Prywatne Bielickiego

Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalności katolicko-społecznej w latach 1945–1970 i późniejszych (mps, bez numeracji stron).

Archiwum Państwowe w Szczecinie

KW PZPR, sygn. 37/XV/48, k. 168.

PWRN, UdSW, nr 3807, k. 14, Sprawozdanie UdSW PWRN w Szczecinie za II kwartał 1952 r.

PWRN, UdSW, nr 3807, k. 14, Sprawozdanie UdSW PWRN w Szczecinie za IV kwartał 1952 r.

Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu

Catalogus Examinum Semestris

Kronika Gorzowskiego Diecezjalnego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu, t. III, lata 1961–1971.

Źródła drukowane

Bensch T., *Rozporządzenie w sprawie miesięcznika diecezjalnego*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 5 (1957), s. 276.

Dekret Świętej Kongregacji Konsystorialnej, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 12 (1967), s. 241.

- Komunikat Sekretariatu Prymasa Polski*, N. 3411/72/P z dn. 9.11.1972 r., „Prezbiterium” 3–4 (1973), s. 6.
- Nowicki E., *Dekret w sprawie wznowienia Stowarzyszeń Żywego Różańca*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej” 3 (1945), s. 3.
- Nowicki E., *Rozporządzenie w sprawie Godziny Świętej i nabożeństw ku czci Serca Jezusowego w pierwsze piątki miesiąca*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej” 1 (1947), s. 13–14.
- Nowicki E., *Statut Stowarzyszenia Żywego Różańca*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej” 3 (1945), s. 3–7.
- Schematyzm Diecezji Gorzowskiej, Gorzów Wlkp. 1959.
- Schematyzm Diecezji Gorzowskiej, Gorzów Wlkp. 1969.
- Schematyzm Diecezji Gorzowskiej, Gorzów Wlkp. 1988.
- Schematyzm diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, Koszalin 1974.

Opracowania

- Anczarski J., *Kronika. Inauguracja wykładów filozoficzno-religijnych w Szczecinie*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 12 (1957), s. 726.
- Biedroń T., *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945–1953*, Kraków 1991.
- Bilicki E.J., *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalność katolicko-społeczna w latach 1945–1970 i późniejszych*, Szczecin 2005.
- Borecki R., *Ks. Prymas Stefan Wyszyński na Pomorzu Środkowym w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Koszalinie*, [w:] T. Dzwonkowski, C. Osękowski, *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Polski*, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 190–191.
- Chorzępa M., *126 Konferencja Plenarna Episkopatu Polski w Paradyżu*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 5 (1972), s. 122–127.
- Chorzępa M., *Kronika. Święcenia kapłańskie*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 9 (1962), s. 285–287.
- Chorzępa M., *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965*, „Nasza Przeszłość” 22 (1965), s. 113–149.
- Chorzępa M., *Seminarium gorzowskie w swoim dwudziestolecu (1947–1972)*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 6 (1973), s. 159–190.
- Chorzępa M., *Święcenia kapłańskie w roku Soborowym*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 9 (1963), s. 235–237.
- Dogiel G., *Seminarium duchowne w 25-lecie historii diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 7 (1970), s. 233–251.
- Duchowni przyjechali w siedmiu samochodach*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–2 (1967), s. 8.
- Dullak K., *Podstawy prawno-organizacyjne diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin 1996.
- Duszpasterska obsługa chorych w szpitalach*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 2 (1957), s. 71–72.
- Dworak H., *Seminaryjne duszpasterstwo powołaniowe*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–9 (1979), s. 76–77.
- Dyrda J., *Duszpasterstwo pracowników służby zdrowia w latach 1945–1995*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i północnym*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 350–354.
- Frankiewicz B., *Pierwszy polski ksiądz w Szczecinie*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 25 (1992), s. 14.

- Glaza E., *Parafia św. Andrzeja Boboli kolebką duszpasterstwa akademickiego w Szczecinie*, „KnOiB-Niedziela” 2 (2001).
- Gronowski D., *Bp Wilhelm Pluta. Biografia*, Gorzów Wlkp.–Zielona Góra 2015.
- Harmaciński R., *Ogólne kierunki pracy Wydziału Nauki Katol. w okresie XX lat pasterzowania Ks. bpa Dra Wilhelma Pluty*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–9 (1979), s. 147–148.
- Kolano R., *Duszpasterstwo nauczycieli*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodnim i północnym*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 370–375.
- Kościół na Ziemiach Zachodnich. Ćwierćwiecze polskiej organizacji kościelnej*, red. J. Krucina, Wrocław 1971.
- Kowalczyk K., *W walce o rząd dusz. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, Szczecin 2003.
- Kozłowski K., *Wokół obchodów 1000-lecia Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Pomorze Zachodnie w Tysiącleciu*, red. P. Bartnik, K. Kozłowski, Szczecin 2000, s. 405–416.
- Kronika. Studium Wiedzy Religijnej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 2 (1958), s. 127.
- Lec Z., *Współpraca naukowa Z-GWSD z PFT we Wrocławiu w latach 1989–1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne, Gorzów Wlkp.–Paradyż, 1947–1997. Księga jubileuszowa*, red. R. Tomczak, Paradyż 1997, s. 321–327.
- Litwińczuk R., *Duszpasterstwo młodzieży w latach 1945–1995*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodnim i północnym*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 320–330.
- Mickiewicz A., *Studium Organistowskie i formacja organistów od 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodnim i północnym*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 274.
- Millenium diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–2 (1967), s. 7.
- Napierała E., *Diecezja gorzowska*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 5 (1976), s. 206.
- Nominacje na księży kapelanów zakładów poprawczych dla nieletnich*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 4 (1957), 4, s. 221.
- Nowaczyk J., *Duszpasterstwo akademickie diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1–9 (1979), s. 193–196.
- Ogólnopolskie pielgrzymki na Jasną Górę*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 4–5 (1958), s. 247–248.
- Papież Paweł VI do biskupów polskich*, „Prezbiterium” 3–4 (1973), s. 7–8.
- Personalia*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 4 (1959), s. 171.
- Pliszczyński A., *Księgi XVI-wieczne w bibliotece-pracowni starodruków Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu*, Paradyż–Poznań 2003 (mps UAM).
- Pluta W., *Dekret o ustanowieniu Diecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej*, znak: C1b – 21/65, Gorzów Wlkp. dn. 29 listopada 1965 r.
- Pluta W., *Kościół na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Kościół na Ziemiach Zachodnich, Ćwierćwiecze polskiej organizacji kościelnej*, red. J. Krucina, Wrocław 1971, s. 25–32.
- Pluta W., *Rozporządzenie Duszpasterskie L 5. Przygotowanie do małżeństwa*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (1974), s. 247–248.
- Pluta W., *Zarządzenie w sprawie pogrzebów Księży*. Znak: B 2 – 37/65, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 11 (1965), s. 255–256.
- Put A., *Ruch „Światło-Życie” w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dawnej gorzowskiej w latach 1976–1999*, Zielona Góra 2005.

- Raina P., *Arcybiskup Dąbrowski – rozmowy watykańskie*, Warszawa 2001.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1: *Lata 1945–1959*, Poznań 1994.
- Rasmus A., *Ks. Kazimierz Świetliński TChr i jego „Kronika odnowy życia polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego w Szczecinie”*, Szczecin 2006.
- Renowacja misji, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej” 1–2 (1949), s. 87–89.
- Rymar D.A., *Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998. Przemiany społeczno-polityczne*, Szczecin–Gorzów Wlkp. 2005.
- Sikorski T.A., *Milenium 1966 na Pomorzu Zachodnim (2)*, „KnOiB-Niedziela” 46 (2000), s. I.
- Skibicka I., *Kursy katechetyczne w okresie XX-lecia pracy pasterskiej Biskupa Ordynariusza dra Wilhelma Pluty*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 22 (1979), s. 155–156.
- Socha P., *Kalendarium*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i północnym (1945–1995)*, red. P. Socha, Z. Lec, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1988, s. 12–21.
- Stoś J., *Biblioteka, czytelnia, pracownia starodruków i archiwum*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne, Gorzów Wlkp. – Paradyż, 1947–1997. Księga jubileuszowa*, red. R. Tomczak, Paradyż 1997, s. 329–331.
- Stroba J., *Początki diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1–5 (1985), s. 68–73.
- Tomczak R., *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947–1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne, Gorzów Wlkp. – Paradyż, 1947–1997. Księga Jubileuszowa*, red. R. Tomczak, Paradyż 1997, s. 82.
- Turowski K., *25-lecie kościelnej organizacji na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, „Zeszyty Naukowe KUL” 13/4 (1970), s. 3–8.
- Wejman G., *Droga do metropolii szczecińsko-kamieńskiej (1972–1992)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 37/1 (2021), s. 329–358.
- Wejman G., *Historia archi(diecezji) szczecińsko-kamieńskiej w latach 1972–2005*, [w:] *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, red. G. Wejman, Szczecin 2005, s. 141–182.
- Wejman G., *Pelczyckie świętowanie*, „KnOiB-Niedziela” (2003), nr 50, s. II.
- Wyszyński S., *Zapiski milenijne*, Wydawnictwo Soli Deo, Warszawa 1996.

CYTOWANIE

Grzegorz Wejman, *Działalność religijno-społeczna Kościoła gorzowskiego w latach 1966–1972*, „Studia Paradyckie” 32 (2022), s. 213–241. DOI: 10.18276/sp.2022.32-10.